

ЛЕКЦИИ ОД ИСТОРИЈАТА НА СОВРЕМЕНАТА МАКЕДОНСКА ДРЖАВА (1944-1991)

од проф. д-р Виолета Ачкоска,
Филозофски факултет, Скопје 2011, 500

Современата историја на македонскиот народ, поради релативно кратката историска дистанца, како и поради општествено-политичките околности, сè уште остава широки можности за нејзино натамошно запознавање и проучување. Во таа смисла, трудот на проф. д-р Виолета Ачкоска, *Лекции од историјата на современата македонска држава (1944-1991)*, кој всушност претставува прв универзитетски учебник посветен на овој период од македонското историско минато, и кој е наменет за студентите на Филозофскиот факултет во Скопје, нуди детален увид во општествениот, политичкиот, економскиот и културниот развој на македонската држава од нејзиното создавање во 1944 година до осамостојувањето во 1991 година.

Содржината на трудот, кој има петстотини страници, се состои од предговор, вовед, два дела кои имаат по десет лекции, како и од седум прилози. На крајот од секоја лекција посочена е и дополнителна литература.

Предговорот (1-4) претставува осврт на авторот кон досегашните проучувања на историјата на современата македонска држава, за кои е оценето дека како резултат на општествено-политичките околности, на идеолошките притисоци и затвореноста на архивите, но и на непостоењето на историска дистанца кое тогаш било поставено како методолошко правило во историската наука, забележлив е, со одредени исклучоци, недостатокот на проучувања на периодот по 1953 година.

Во воведот (5-10) пак, е даден краток хронолошки преглед на историјата на македонска држава од 1944 до 1991 година и направена е нејзина периодизација, врз основа на промените на општествено-политичкиот систем во југословенската федерација, односно во Македонија.

Во првиот дел, со наслов „Политички промени, појави и процеси“ (11-246), низ десет лекции се опфатени најзначајните моменти од современата македонска историја. Меѓу нив, секако, се вбројуваат стремежите на македонскиот народ за создавање сопствена држава,

како главна причина за неговото учество во НОБ, подготовките за поставување на темелите на македонската државност и нејзината реализација на Првото заседание на АСНОМ на 2 август 1944 година. Притоа, авторот посветува внимание на политичката состојба и на разликите во македонското раководство околу решавањето на македонското национално прашање и на правото на македонскиот народ на обединување и сè позасилната контрола што ја воспоставувало водството на Комунистичката партија на Југославија, како главен носител на централизмот во Федерацијата. Тие разногласија резултирале со судир на новата југословенска власт со патриотски ориентираните македонски државници, револуционери и интелектуалци, кој во интерес на зацврстувањето на нејзините позиции, прераснал во масовна и безмилосна пресметка со сите нејзини политички и идеолошки неистомисленици, која продолжила и во наредниот период, посебно по резолуцијата на ИБ и разминувањето меѓу ФНРЈ и Советскиот Сојуз во текот на 1948 година. Информбировската кампања, меѓународната изолација на ФНРЈ и заладувањето на односите со државите од социјалистичкиот блок, првенствено со НР Бугарија, каде што по Втората светска војна Македонците имале културна автономија, претставувале дополнителен удар врз можностите за решавање на македонското национално прашање во пиринскиот дел на Македонија. Сличен бил и односот на НР Албанија, со што била отежната положбата на тамошното македонско население. Комунистичката партија на Грција, која, исто така, ја прифатила резолуцијата на Информбирото, започнала политичка пресметка со нејзините македонски членови, што многу неповолно се одразило врз македонското националноослободително движење и врз Граѓанската војна. Тоа ја усложнило и онака тешката состојба на македонскиот народ во егејскиот дел на Македонија.

Стојалиштата на водечките протагонисти на македонската, односно југословенската политичка сцена во однос на состојбите во Македонија, како што можеме да забележиме, се јасно одредени и овозможуваат прецизно согледување на нивната улога во македонската повоена историја.

Во првиот дел од трудот на проф. д-р Ачкоска, исто така, се опфатени позначајните аспекти на меѓунационалните односи, политиката на власта кон националните малцинства, односно нејзината политика кон верските прашања и миграционите процеси, кои имале значително влијание врз етничката структура во македонската држава.

Во однос на развојот на македонската државност и положбата на Македонија и на македонскиот народ во југословенската федерација, истакнато е дека тие во голема мера зависеле од политиката и

интересите на потесното раководство на КПЈ-СКЈ, односно на нивната „продолжена рака“ олицетворена во врвот на КПМ-СКМ. Југословенскиот државен врв, на чие чело сè 1980 година бил Јосип Броз Тито, завел целосен монопол врз власта, преку кој се остварувала доминантната улога на федерацијата во однос на републиките. Оваа подреденост на републичките државни и партиски органи на сојузните органи била уредена со сојузните и републичките уставни, односно на сојузните и републичките партиски конгреси. Со тоа биле стеснети можностите за поголема самостојност на републиките.

Авторот се осврнува и на повеќе или помалку успешните обиди за децентрализација, дебијрократизација и демократизација на југословенското, односно македонското општество, преку замената на државниот социјализам со работничкото самоуправање како специфичен модел на социјалистичко државно уредување, кој е карактеристичен за југословенската федерација и кој ќе се задржи речиси до самиот крај на нејзиното постоење. Притоа, внимание е посветено на нагласените меѓунационални и економски разлики кои сè поотворено се манифестирале во општеството и се рефлектирале и во политичките односи, на разногласијата околу натамошниот развој на Федерацијата и во Македонија, односно на судирот на двете тенденции во политиката на СК, реформската и антиреформската, кој кулминирал во 60-тите и почетокот на 70-тите години на минатиот век.

Во *Лекции од историјата на современата македонска држава (1944-1991)*, се обработени и културните и научните достигнувања на македонскиот народ во неговата држава. Воведувањето на македонскиот јазик како службен, дооформувањето на македонската азбука и кодификацијата на македонскиот литературен јазик претставуваат основен предуслов за натамошен развој на културата. Со акциите за намалување на процентот на неписменоста кај населението и со организирањето на основното, средното и високото образование биле постигнати значајни резултати во однос на неговото културното издигнување. Исто така, во повоениот период биле формирани повеќе национални, културни и научни установи од вонредно значење за зацврстувањето на посебноста на македонскиот народ, а бројни истакнати поединци дале значаен придонес во науката и културата.

Првиот дел од трудот завршува со разгледувањето на причините кои довеле до распаѓање на југословенската федерација и со осамостојувањето на Република Македонија. Со усвојувањето на Сојузниот, односно Републичките уставни во 1974 година, положбата на републиките значително зајакнува и се зголемуваат нивните надлежности во однос на Федерацијата. По смртта на Јосип Броз Тито, економската криза и меѓунационалната нетрпеливост се засиле и

кулминирале во 80-тите години на минатиот век. Развојот на настаните на светската политичка сцена, кој довел до колапс на социјализмот во останатите социјалистички држави во Европа, во почетокот на наредната деценија се одразил и врз општествено-политичките состојби во СФРЈ. На тој начин, биле овозможени услови за воведување на политички плурализам, пазарна економија и осамостојување на Македонија, до кое дошло како резултат на мнозинското изјаснување за независност на македонските граѓани на Референдумот одржан на 8 септември 1991 година.

Обновата на македонското стопанство како и неговата трансформација во сообразност со комунистичката идеологија имаат централно место во „Промените во имотно-сопственичките односи и развојот на стопанството“, вториот дел од учебникот (247-469). Во него е изнесена тешката економската состојба во првите години по завршувањето на Втората светска војна и мерките што југословенската, односно македонската власт ги презела за нејзина санација. Тие се карактеризирале со масовно вклучување на населението во работни акции кои ги организирале општествено-политичките организации. Авторот притоа, се задржува на главните одлики на државно-централистичкиот економски систем преку кој југословенската власт воспоставила целосна контрола врз економските односи, извршила конфискација и национализација на најголемиот дел од приватната сопственост и започнала развивање на планско стопанство. Доста внимание е посветено на колонистичката и аграрната политика на државата, односно на нејзините настојувања да воведат, слична со советскиот модел, колективизација на селото, која иако имала краткотраен рок, сепак оставила мошне негативни последици врз неговиот развој.

И покрај значителниот економски развој на Македонија, односно на Југославија, непочитувањето на пазарните законитости довело до сериозни економски и политички кризи. И покрај обидите на југословенското раководство за нивно надминување, при што една од најзначајните мерки претставувала стопанската реформа, која била донесена во 1965 година, но која немала успех, состојбата во југословенската економија постојано се усложнувала и ги заострувала меѓурејубличките односи, помалку или повеќе посредно придонесувајќи за забрзувањето на распаѓот на СФРЈ.

Во прилозите (470-500) се вклучени: Периодизација на историјата на современата македонска држава, Устави на Југославија-Македонија, Фази на стопанскиот развој, Поими, Состав на владите на НРМ-СРМ (1945-1991), Партиски конгреси и Список на скратеници.

Трудот на проф. д-р Ачкоска претставува можност за подетално и попрегледно информирање за најважните настани, појави и процеси во развојот на македонската државност, во развојот на стопанството, како и во афирмацијата на македонските национални и културни интереси, не само за студентите на кои им е наменет, туку воопшто, и за оние кои се занимаваат со научна и просветна дејност поврзана со историјата, како и за сите што се интересираат за историското минато на македонскиот народ.

Невен РАДИЧЕСКИ